

LANTAARNDRAGER JAAP SPIER:

Liever voor- komen dan claimen

Hij wordt een visionair genoemd, “bepalend voor de agenda van het aansprakelijkheidsrecht”. Jaap Spier, advocaat-generaal bij de Hoge Raad, draagt deze maand de Lantaarn. In gesprek met een emotioneel jurist die de ontwikkelingen in zijn vakgebied met argusogen volgt. “We zitten op een hellend vlak dat is ingesmeerd met zeep.”

door **Miek Smilde** foto's **Geert Snoeijer**

Hij vindt het ‘ontzettend aardig’ dat mensen hem hebben genoemd als een inspirerend jurist op het gebied van het aansprakelijkheidsrecht. Toonaangevend zou hij zichzelf niet willen noemen. “Er zijn veel mensen aan wie je zou kunnen denken, de eer van De Lantaarn is volgens mij voor een groot deel toeval.”

Het aansprakelijkheidsrecht is een groot rechtsgebied en het wordt steeds maar groter. Hoe komt dat?

“Omdat mensen – helaas – steeds meer in termen van aansprakelijkheid proberen op te lossen. Als het gaat over letsel – een substantieel deel van de zaken die wij hier bij de Hoge Raad krijgen gaat daarover – zie je dat sociale verzekeringen de afgelopen jaren buitengewoon zijn versoberd. In mijn ogen veel te veel. Dat betekent dat mensen die langdurig arbeidsongeschikt worden een veel groter verlies lijden dan ze vroeger leden, omdat een veel kleiner deel door de sociale verzekering wordt vergoed. Wat ook een rol speelt zijn de berichten in de media over claims die worden toege-

wezen. Amerikaanse toestanden, zegt men dan. Voor een deel zijn die verhalen niet juist, maar ze geven mensen wel de indruk dat er van alles en nog wat te halen is. Verder wordt de advocatuur steeds commerciëler, wat in mijn ogen ook niet een buitengewoon gelukkige ontwikkeling is. Waar advocaten zich voorheen beperkten tot hulpverlening aan mensen die daarom vroegen, is een aantal tegenwoordig op zoek naar nieuwe markten. Ten slotte speelt de groeiende kloof tussen arm en rijk een rol, vrees ik. Ik kan het niet bewijzen, maar het is wel een sterk gevoel. Er zijn mensen in ▶

De Griekse wijsgeer Diogenes zocht met een lantaarn naar de waarachtige mens. Het magazine *Mr.* schijnt zijn licht op de ware jurist. In de serie ‘De Lantaarn’ portretteren wij juristen die door vakgenoten worden beschouwd als toonaangevend, inspirerend, shockerend en/of opwindend. Meesters die een bepaald rechtsgebied van licht voorzien, van inspiratie en discussie.

het bedrijfsleven die in relatie tot wat ze doen of hebben gedaan veel te hoge inkomens hebben en bonussen ontvangen die voor een deel ongerechtvaardigd en voor een ander deel exceptioneel hoog zijn. Je kunt je voorstellen dat mensen die zelf schade lijden het tegen die achtergrond minder vanzelfsprekend vinden om schade voor hun eigen rekening te nemen. Misschien is het onjuist wat ik zeg, maar het zou me niet verbazen. En voor zover ik ongelijk heb, vrees ik dat dit op enig moment gaat komen. De te grote inkomensverschillen gaan voor een steeds grotere maatschappelijke onrust zorgen. Dat lijkt me een ongelukkige trend.”

Grijze zone

U wordt een visionair genoemd, iemand met een vooruitziende blik. Als u terugkijkt op de laatste jaren, wat is er dan veranderd op het gebied van het aansprakelijkheidsrecht?

“Advocaten, maar ook wetenschappers, zijn steeds creatiever geworden. Ze opereren in een grijze zone; de grens tussen aansprakelijkheid en niet aansprakelijkheid is onduidelijk gemarkeerd. Iedere keer dat een rechter wat ruimte geeft, zet men een stapje verder. De afgelopen tien jaar zijn bij de Hoge Raad claims binnengekomen waarover we daarvoor nooit iets hadden gehoord. Ik neem aan dat gelegingen altijd winst en verlies hebben opgeleverd, maar geschillen daarover zien we pas de laatste jaren. Ook vroeger zullen mensen getuige zijn geweest van een ellendig ongeval van een naaste, alleen komen ze nu bij ons om daar een vergoeding voor te vragen. Medische aansprakelijkheid is een industrie geworden. Ik verwijt de advocatuur niet te proberen de grenzen te verleggen, advocaten dienen het belang van hun cliënt. Maar ik vraag me wel eens af of het nou zo nodig is om mensen claims aan te praten. Misschien zouden advocaten soms iets meer achterover kunnen leunen.”

Kunt u een voorbeeld geven van een geval in de grijze zone?

“Neem aansprakelijkheid voor goed werkgeverschap. Dat is twintig jaar geleden begonnen met een tamelijk onschuldig geval: een werknemer die tijdens zijn werk aan zijn eigen auto schade berokkende. De vraag was of de werkgever die schade moest vergoeden. Het antwoord luidde: ‘ja, in principe’. De Hoge Raad heeft zich destijds waarschijnlijk niet gerealiseerd wat deze uitspraak teweeg zou brengen. Veel ellende. Of veel profijt, het is maar hoe je het bekijkt. De volgende vraag was hoe het zat met de werknemer die zelf letsel opliep bij een ongeval dat hij door eigen schuld had veroorzaakt. Moest een werkgever dat ook betalen? Het antwoord was eerst ‘ja’, inmiddels is het ‘ja, maar niet helemaal’. We hebben het geval gehad van een piloot die in Ivoorkust moest blijven tussen twee vluchten in. Dat verblijf hoorde tot zijn werk. Hij ging met een taxi van zijn hotel naar een restaurant, de taxichauffeur kreeg een ongeluk, de piloot raakte zéér ernstig gehandicapt en de vraag was of de werkgever die schade moest betalen. Ik heb in die zaak geconcludeerd en ik heb dat misschien verkeerd getaxied. Gegeven wat er lag vond ik toen, en dat

vind ik eigenlijk nog steeds, dat de werkgever inderdaad de schade moest betalen. Ik heb toen gedacht dat we deze aansprakelijkheid wel binnen de perken zouden kunnen houden. Inmiddels zitten we echter op een hellend vlek dat is ingesmeerd met zeep. We kunnen alleen maar verder naar beneden vallen en ergens moet het toch ophouden. Ergens moeten we ‘nee’ gaan zeggen, maar het is de vraag wanneer en hoe we dat rechtvaardigen ten opzichte van alle voorgaande gevallen. We moeten op de rem gaan staan, omdat we anders het wettelijke, op verwijt gebaseerde stelsel ondermijnen. Maar wanneer we op de rem gaan staan, is redelijk willekeurig. De aansprakelijkheidsjurisprudentie is goedbedoelde rechtspraak met in individuele gevallen heel overtuigende motiveringen, maar zij heeft consequenties die niet steeds zijn beoogd.”

In het aansprakelijkheidsrecht is sprake van goedbedoelde rechtspraak die het wettelijke stelsel ondermijnt?

“Soms, ja. In individuele gevallen heeft dat vaak uitstekend gewerkt. Veel triestheid is gecompenseerd. Alleen is het systeem daardoor wel onhoudbaar geworden. Een particulier die schade lijdt, hoeft zich niet het lot van de samenleving aan te trekken, een rechter moet dat wel. Tegelijk is hij gebonden aan het wettelijke stelsel. Het is een ingewikkeld di-

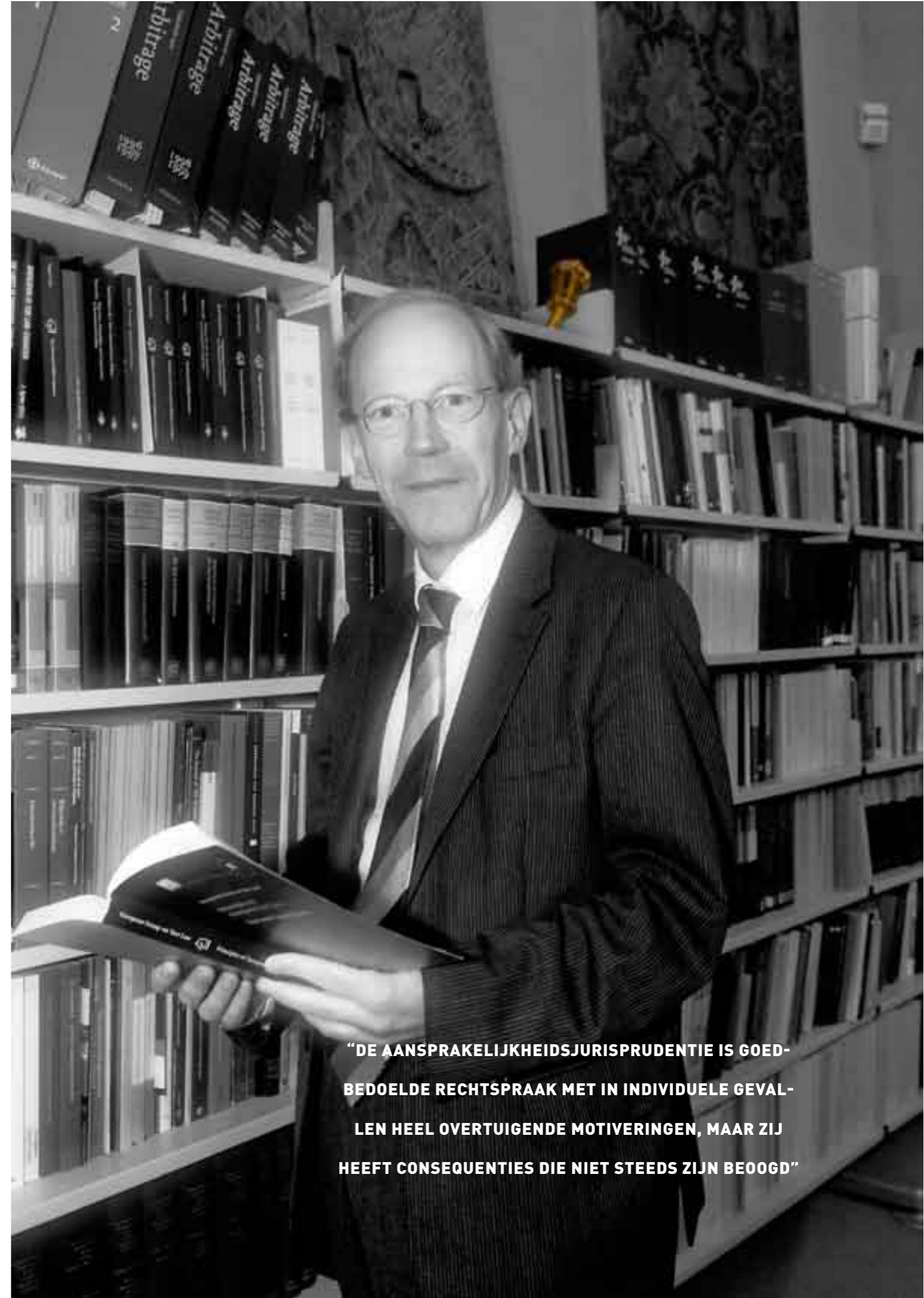
“THEORETISCH ZOU HET LAND FAILLIET GEPROCEDEERD KUNNEN WORDEN”

lemma. In mijn ogen zijn er gevallen waarin te gemakkelijk aansprakelijkheid wordt aangenomen en waarbij te weinig rekening wordt gehouden met de gevolgen daarvan. Een voorbeeld is toezichthoudersaansprakelijkheid. De Hoge Raad vaart op dat punt een behoudende koers, is voorzichtig. De deur staat op een kier, de kier is smal, maar je kunt er doorheen glippen. Ik vind dat die kier er niet moet zijn.”

Immunititeit

U bepleit immunititeit voor De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.

“Ja. Nederland is het enige land in Europa waar de aansprakelijkheid voor toezichthouders onbeperkt bestaat. Nu in de wet geen limiet is gesteld aan het bedrag waarvoor een toezichthouder aansprakelijk kan worden gesteld, moet de deur gewoon dicht. Mochten er enorme claims tegen DNB komen, dan ga ik ervan uit dat rechters hoe dan ook verstandig genoeg zijn om gewoon ‘nee’ te zeggen. Maar eigenlijk zouden we die procedures niet moeten hebben. Het gaat hier over zaken waarvan de samenleving zoveel last kan krijgen, dat voorkomen moet worden dat slachtoffers gaan claimen. Als wij toezichthoudersaansprakelijkheid accepteren bij megacclaims, heeft dat zoveel consequenties, dat gaat gewoon niet. Dan zou het kunnen gaan over miljarden waarbij de huidige bezuinigingen in het niet vallen. Theoretisch zou het ▶

“DE AANSPRAKELIJKHEIDSJURISPRUDENTIE IS GOED-BEDOELDE RECHTSPRAAK MET IN INDIVIDUELE GEVALLEN HEEL OVERTUIGENDE MOTIVERINGEN, MAAR ZIJ HEEFT CONSEQUENTIES DIE NIET STEEDS ZIJN BEOOGD”

land zelfs failliet geprocedeerd kunnen worden.”

U staat relatief alleen in dit standpunt.

“Ja. Politiek begint wel een beetje het besef door te dringen dat er wat moet gebeuren, maar de wetenschappers die zich met het onderwerp bezighouden willen niet aan die immuniteit. Ik vind dat onbegrijpelijk. Bedrijven, overheden, iedereen staart zich blind op individuele gevallen. Men heeft geen, of althans geen merkbaar oog voor de consequenties van wat aansprakelijkheid vermag. Ik zal een voorbeeld geven. Aansprakelijkheid voor dijken. Als er iets mis gaat, is die schade meestal wel te overzien en te vergoeden. Dat is bevredigend voor een slachtoffer. Maar er bestaat een kans dat er door een watersnoodramp megaschade ontstaat. Als de staat daarvoor aansprakelijk is, leidt dat tot maatschappelijke ontwrichting. Dat moet je dus gewoon niet willen. Het is een duivels dilemma: moet je nu in kleine gevallen waarin de aansprakelijkheid niet ontwrichtend werkt claims afwijzen, omdat misschien ooit in andere gevallen het aannemen van aansprakelijkheid tot maatschappelijke ontwrichting leidt? Mijn antwoord is ‘ja’. We moeten oog hebben voor wat er maatschappelijk zou kunnen gebeuren, er is een bredere visie nodig. De rechter heeft nu niet de middelen om onderscheid te maken tussen kleine en heel grote schades, ik hoop innig dat de wetgever er iets aan gaat doen, maar ik vrees van niet.”

Wat zou de wetgever kunnen doen?

“Hij zou aansprakelijkheid kunnen limiteren. Dan kun je in trieste gevallen aansprakelijkheid aannemen zonder dat dat in andere situaties ontwrichting meebrengt. Neem die ellende met BP in de Golf van Mexico. Ik heb alle begrip voor de slachtoffers van deze olieramp die het onrechtvaardig vin-

den als zij de schade moeten dragen. Aan de andere kant heeft de Britse regering terecht gewezen op het feit dat BP meer is dan een oliebedrijf. Daar zitten pensioenfondsen achter, daar zitten beleggers achter, werknemers, daarmee moet je ook rekening houden. De discussie binnen het aansprakelijkheidsrecht zou over deze dilemma's moeten gaan. Maar die discussie is er niet. We neuzelen door over details, zoals consumentenbescherming. Ik heb niets tegen consumentenbescherming, maar er zijn veel grotere problemen in de wereld die onze aandacht verdienen.”

Klimaatverandering

Veel vakgenoten roemen uw grote maatschappelijke betrokkenheid.

“De laatste jaren houd ik me inderdaad intensief bezig met problemen als klimaatbeheersing en armoedebestrijding, maar helaas met bitter weinig resultaat. Over armoedebestrijding heb ik het maar niet, daaraan valt geen geld te verdienen en dus bemoeit niemand zich er mee. Cynisch, maar waar.

Dat ligt anders bij milieuvraagstukken. Er is een toenemende stroming, internationaal en ook binnen de advocatuur, die het klimaat binnen het aansprakelijkheidsrecht wil trekken. Als er één probleem is dat we niet via schadevergoedingen moeten oplossen, is het wel klimaatverandering. Dat is absoluut onhaalbaar. Bij megarampen is de schade zo onvoorstelbaar groot dat niemand in staat zal zijn ook maar een deel daarvan te vergoeden. De enige oplossing is het voorkomen van rampen. Maar daaraan is ook weinig geld te verdienen, althans voor juristen. Dus is de belangstelling ervoor gering.”

Op welke manier zouden juristen volgens u een bijdrage

De Lantaarn aansprakelijkheidsrecht

Anders dan bij de Gouden Peren, waarbij meestal een kopgroep van zo'n drie personen ver uitstak boven de rest van de *peers* die onderling mochten bepalen wie de beste jurist was op een bepaald gebied, is bij De Lantaarn sprake van een aanzienlijke nivelering. Dat is ook niet zo raar: ging het bij de Gouden Peer om de beste, bij De Lantaarn gaat het om de meest inspirerende. En dus krijgen we een keur aan namen toegestuurd, waarbij er nogal wat zijn die maar één keer worden genoemd.

Uiteraard gaan we niet in details treden over wie hoeveel stemmen kreeg. Wel noemen we een paar mensen op wie werd gestemd, maar waarbij ook een motivatie werd gegeven. Zo werd de Tilburgse onderzoeker Ivo Giesen genoemd vanwege zijn grote kennis die hij paart aan innovatief en oorspronkelijk denken. De Rotterdamse hoogleraar Siewert Lindenbergh werd meerdere keren genomineerd; vanwege zijn 'uitmuntende publicaties' en zijn benadering van het aansprakelijkheidsrecht vanuit menselijk perspectief. Ook werd zijn proefschrift vermeld. Zijn collega in Rotterdam Willem van Boom was eveneens populair, onder meer omdat hij de eerste zou zijn die in onderzoek aandacht schenkt aan de gedragswetenschappelijke component in het aansprakelijkheidsrecht (het (mede) voorkomen van aansprakelijkheid door gedragsprikkels). De Amsterdamse (VU-)hoogleraar Arno Akkermans wordt als inspirerend gezien door de wijze waarop hij onderzoek verricht: "Ivoren torens bestaan voor hem niet. Actief zoekt hij de discussie met allen die betrokken zijn bij de afwikkeling van letselschadeclaims."

Van de 26 *peers* aansprakelijkheidsrecht reageerden er 19. Met name leden van de rechterlijke macht zijn terughoudend met deelname.

Michiel van Kleef, hoofdredacteur Mr.

Jaap Spier

Wie is Jaap Spier?

Advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden en daarnaast buitengewoon hoogleraar aansprakelijkheidsrecht in vergelijkend perspectief aan de Universiteit Maastricht.

Waarom draagt hij De Lantaarn?

Collega's uit de advocatuur en de wetenschap noemen hem "bepalend voor de agenda van het aansprakelijkheidsrecht". Spier zette vraagstukken als de sluipende schade en proportionele aansprakelijkheid op de kaart en stond als lid van de zogeheten Tilburg Group aan de wieg van de *Principles of European Tort Law*.

Welk licht schijnt hij in de duisternis?

Spier houdt zich volgens zijn *peers* niet alleen met aansprakelijkheidsrecht bezig, maar ook met 'grote' vragen. Hij vindt dat juristen veel actiever betrokken moeten zijn bij klimaatbeheersing en armoedebestrijding.

Wat zijn Spiers meest uitgesproken standpunten?

Wat goed is voor een individueel slachtoffer, kan ontwrichtend zijn voor de samenleving. Spier bepleit om die reden immunititeit van toezichhouders als De Nederlandsche Bank en de Autoriteit Financiële Markten.

Hoe zorgt De Lantaarn dat zijn licht blijft branden?

Spier geeft colleges in binnen- en buitenland en doet verwoede pogingen om wereldwijd juristen te motiveren creatieve oplossingen te vinden voor milieurampen en ander leed. Zijn adagium: liever voorkomen dan claimen.

kunnen leveren aan klimaatbeheersing?

"Juristen zouden creatieve manieren moeten vinden om onnodige, laat staan excessieve uitstoot te voorkomen. Die mogelijkheden zijn er, hoewel het moeilijk is. Er zitten veel haken en ogen aan, maar ik denk dat er juridisch goede kansen zijn om overheden en bedrijven te stimuleren, en zo nodig te dwingen om hun verantwoordelijkheid te nemen. De politiek laat het afweten, omdat het draagvlak ontbreekt en dan kunnen politici niet zoveel. Dat begrijp ik ook nog. Maar ondertussen stevenen we af op een megaramp, ook al zijn er deskundigen die geloven dat het zo'n vaart niet loopt. Ik vind dat we eenvoudigweg het risico niet mogen nemen. Uit menselijk oogpunt is het onacceptabel om het nog verder te laten komen, dat treft het lot van miljarden mensen. Maar ook uit economische overwegingen is het uitermate onverstandig om geen aandacht aan het klimaat te besteden. We moeten zoveel mogelijk ellende voorkomen en daar kunnen juristen bij helpen. Ik probeer wereldwijd groepen bij elkaar te brengen, maar dat lukt nog onvoldoende. Ik geef college, vooral in andere landen, misschien brengt het wat teweeg en zet het mensen aan het denken. Dat hoop ik maar. Het is urgent."

Vakbroeders- en zusters noemen u gedreven. Iemand noemde u zelfs een emotioneel jurist. Kunt u zich dat voorstellen?
"Ja."

Beschouwt u dat als een compliment?

"Dat is een moeilijke vraag. Een gewetensvraag. Ja en nee. In mijn vak moet je erg voorzichtig zijn om je door emoties op sleeptouw te laten nemen. Als je een visie geeft op zaken die louter of grotendeels door emotie zijn gedreven, moet je

een zekere afstand houden. Dat betekent niet dat je alle gevoelens hoeft uit te schakelen. Enig begrip voor wat het afwijzen of aanvaarden van aansprakelijkheid betekent voor een justitiabele is volgens mij niet slecht. Het mag alleen niet doorslaggevend zijn."

Onderzoek in het bestuursrecht heeft uitgewezen dat mensen in vijftig procent van de gevallen bereid zijn hun bezwaarschrift in te trekken als ze maar even gewoon te woord worden gestaan. Zou iets meer menselijkheid claims in het aansprakelijkheidsrecht kunnen voorkomen?

"Dat weet ik niet. Met enige regelmaat schrijf ik in mijn conclusies dat ik begrijp dat iets triest is of schrijnend. Ik vraag me dan altijd af of dat zin heeft, dat mededogen, zeker als ik iemand ongelijk geef. Hebben meelevende woorden een positief effect? De meeste mensen zullen het juridische jargon niet begrijpen en die conclusies helemaal niet lezen. Sommige mensen hebben op dit punt ook kritiek op mijn manier van concluderen."

Want...

"Sommige mensen vinden emotionele bewoordingen geen pas geven. Die vinden dat juristen zich tot zakelijke argumenten moeten beperken. Ik geef één voorbeeld van iets wat mij is bijgebleven. Weer die zaak van die piloot. Die man had een hoge dwarslaesie. De verzekeraar meende in de procedure op te moeten merken 'dat hij er nota van had genomen dat het slachtoffer stelde schade te hebben geleden'. Dat valt niet zo goed. Dat betekent niet dat ik als AG dus ga zoeken naar wegen om die werknemer te helpen, maar dit soort woorden heeft misschien onbewust toch effect. Ik durf het in elk geval niet met zekerheid te ontkennen." ■